

21. Prva i Druga Knjiga o Kraljevima

Sastav knjiga

1Kr 1-2 izvještavaju o Davidovoj smrti, o Salomonovu usponu na tron te potom prate dvorsku povijest do propasti obaju Kraljevstava. Pregled materijala:

1Kr 3-11 opisuju Salomonovo kraljevanje:

- pozitivne strane – 3,1-10,29 (mudrac, graditelj, trgovac, diplomat);
- negativnu stranu – 11;

1Kr 12-13 – politički i vjerski raskol

1Kr 14-16 – povijest dvaju kraljevstava do pojave proroka Ilije

1Kr 17-2Kr 1 – ciklus o Iliji

2Kr 2-13 – ciklus o Elizeju

2Kr 14-17 – dva kraljevstva do pada Sjevernog kraljevstva 721.

2Kr 18-25,21 – opisuje Južno kraljevstvo

2Kr 25,22-30 – razni dodaci

Temeljni teološki naglasci

Iako ove knjige prenose historiografsku građu (potječe iz kraljevskih arhiva, narodne predaje), i ovdje je interes deuteronomističkog redaktora (DtrH) prvotno teološki – interpretacija povijesti u svjetlu Deuteronomija. Glavni kriterij prosudbe jest vjernost pojedinog kralja i naroda Savezu s Gospodinom, pogotovo kada se radi o pitanjima idolatrije te centralizacije kulta u Jeruzalemu.

Povijest dvaju odvojenih kraljevstava jest djelo deuteronomističke škole 6. st.pr. Kr. Namjera je bila prikazati zašto su propala oba Kraljevstva. Ogladni primjer njihovog postupka jest prikaz religioznog djelovanja Jeroboama I u 1Kr 12,26-33. Naime, u 10. st. nije postojao nikakav monopol jeruzalemskog Hrama, a kultovi organizirani u Betelu i Danu bili su kultovi posvećeni Izraelovom Bogu, bikovi tj. telad tamo nisu predstavljali idole nego vidljive znakove nevidljive Božje prisutnosti. Ipak pripovjedač ove kultove smatra idolatrijom, kler neovlaštenim, a u teladi vidi oživljavanje zlatnog teleta iz Iz 32. Oltar je stoga osuđen od anonimnog proroka (13,1-10).

Zanemarujući profane (političke, diplomatske, vojne i dr.) aspekte, kraljeve i ostale likove se prosuđuje prvenstveno sa religioznog aspekta. Tako su svi kraljevi Sjevernog kraljevstva osuđeni jer su favorizirali kanaansku idolatriju ponavljajući Jeroboamov grijeh (1Kr 12,26-33; usp. 11,26-40), a od južnih jedino su pozitivni Ezekija i Jošija zbog borbe protiv idolatrije. Ni Salomon koji je gradio jeruzalemski Hram nije pošteđen osude, jer njegova kasnija idolatrija jest smatrana uzrokom podjele Kraljevstva (1Kr 11,26-40). I pad Sjevernog kraljevstva bit će isto tako uzrokovan idolatrijom (2Kr 17,7-23).

Južno kraljevstvo je imalo svoju uzdanicu u liku kralja Jošije koji se bio svim srcem obratio Gospodinu (2Kr 22-23). Ključni moment u Jošijinoj reformi jest slavljenje Pashe u Hramu (2Kr 23,21-23), kao što je naznačeno u Pnz 16,1-8. Ovo slavlje, čini se, zaokružuje cjelokupno do sada prepričavano Izraelovo iskustvo počevši od egipatskog ropstva. Naime, u knjigama od Post-2Kr su opisana samo 4 slavlja Pashe a svako od njih se nalazi na početku nove etape u hodu izraelskog naroda. Tako je prva Pasha (Iz 12) preludij izlasku iz egipatskog ropstva, drugu (Br 9,1-5) su slavili na Sinaju kao slobodni ljudi na početku hoda u Savezu s Gospodinom, treću je slavio Jošua (Jš 5,10-12) po prelasku Jordana i po ulasku u Obećanu zemlju, a četvrta je Jošijina kad je došlo do centralizacije kulta u Jeruzalemu.

Teologija Hrama

Hram je kuća u kojoj Gospodin nastanjuje svoje ime i u kojoj prebiva Njegova slava (1Kr 8,10-12). U svojoj dugačkoj molitvi Salomon ga predstavlja mjestom u kojem se grešnici mogu obraćati Bogu tražeći oprostjenje (8,22-53). U slijedećem poglavlju sam Gospodin predskazuje da će Izraelova nevjernost uzrokovati razorenje Hrama (9,1-9). Ovo je zapisano nakon što se razorenje dogodilo 587.g. i nastoji pružiti objašnjenje.

Hram, iako je prebivalište slave Božje ipak nije garancija za iskreni i trajan hod s Njim. Provodeći idolatrijski život, oni koji potom u nj dolaze i nastoje se štititi njime kao mjestom sigurnosti na taj način i sam Hram čine objektom idolatrije. On je trebao biti mjesto tj. sredstvo susreta a ne zaštitno sredstvo protiv istine i vjernosti Bogu, nekakva amajlija koja bi davala sigurnost pred Gospodinom. Uz Hram, koji se pokazao relativno pasivnim, postojala je potreba za znatno aktivnijim i efikasnijim kontaktom Boga s narodom.

Proroštvo

Jedno od obilježja DtrH koje stoga izbija u prvi plan u 1-2Kr jest proroštvo. Imajući Pnz 18,15-18 kao oslonac, DtrH bilježi sve proročke pojave i njihove riječi: povijest tako postaje trajno ispreplitanje proročke riječi i obećanja te njegovog ispunjenja. Stoga ne čudi poveći broj proroka: Samuel, Natan, Gad, Ilija, Elizej, Izaija (2Kr 19-20) te grupe proročkih sinova (1Sam 10,5-12; 2Kr 2,7-18; 4,1). Proroštvo je stoga način Božje stalne prisutnosti usred svoga naroda. Ono je jasan znak Njegove vjernosti kojom ne prepušta narod samom sebi i razornoj snazi grijeha, nego neprestano traži kako bi ga izbavio i zato mu šalje svoju riječ putem proroka kojeg uzima u svoju službu.

Božja poruka u proročkoj riječi podsjeća na prošle Gospodinove spasenjske zahvate, postaje poticaj koji raskrinkava grijeh, naviješta posljedice grijeha i prijeti kaznom da bi čovjek skrenuo s pogubnog puta kojim je krenuo. Na slušateljima je prihvatiti proročku riječ i obratiti svoj (hebr. *šub, vratiti se*) put

autentičnog traženja Boga. Obraćanje se očituje prije svega u odbacivanju idolatrije i u vršenju pravednosti prema bližnjemu.

Famozni tekst 2Kr 17,7-23 uzrokom propasti obaju Kraljevstava smatra prije svega idolatriju (r. 7-12.19-20) – ona je razlog i razorenju Hrama (1Kr 9,1-9) – te nespremnost naroda poslušati proročku riječ (r.13-14; 24,2). Mojsijev projekt vjernosti (Pnz 5,1-4; 6,4-8; 9,1 itd.) koji je poslije ponovno prihvaćen u Obnovi Saveza (Jš 24), vremenom biva sve intenzivnije odbacivan; opomene nisu vrijedile. Progoniti Gospodinove proroke znači odbijati Savez i navući na se Njegovu srdžbu. Time babilonsko sužanjstvo dobiva teološko opravdanje.

Primjer: prorok Ilija

Jedan od proroka koji su pozivali na vjernost Savezu jest „otac“ biblijskog proroštva, prorok Ilija. Njega susrećemo poglavito u tzv. ciklusu proroka Ilije (1Kr 17-2Kr 2). Tamo se na relativno jednostavan način oslikava profil čovjeka Božjeg. I ovdje se radi „svetoj biografiji“ napisanoj s velikom umjetničkom i religioznom senzibilnošću. DtrH ga opisuje kao „drugog utemeljitelja jahvističke vjere“ iza Mojsija. On je, za razliku od Samuela koji je uvodio novi politički sustav i rješavao pojedinačne probleme, trebao spasiti sam Izraelov identitet da ne dođe do potpunog otpada od Gospodina. Dakle, sve ono što je Izrael postao nakon izlaska iz Egipta došlo je u pitanje. Ova opasnost je pratila Izrael i nakon vremena proroka Ilije pa je zato njegov lik i djelo naročito interesantan DtrH.

Prorok Ilija se pojavljuje iznenada da bi najavio pošast kao Mojsije jednu od egipatskih nevolja (1Kr 17,1-29). Potom se skriva na potoku Keritu gdje ga Gospodin čudesno hrani (17,2-6) kao svojevremeno narod u pustinji. Nakon čudesne žrtve na Karmelu i svršetka suše (18,20-46), mora poput Mojsija u izgnanstvo; poput njega susreće Boga na Horebu u lahoru (1Kr 19,12), te poput Mojsija prije svog silaska sa scene ostavlja nasljednika (1Kr 19,15-21), prije nego što će misteriozno iščeznuti na kolima u vihoru, put neba. On pripada najvećim i najtajnovitijim osobama izraelske povijesti.

Dvije su temeljne osobine proroka čija je riječ gorjela kao zublja (Sir 48,1). Svjedok je Boga živoga: stalno živi u prisutnosti Božjoj, pa i u trenucima obeshrabrenja (1Kr 19); snažno je branio Gospodinova prava nad Izraelom i suzbijao pokušaje idolatrije; prokazivao je nepravde moćnika (1Kr 21) i tako anticipirao poruku Amosa i Hošee. Stajući u odbranu Boga i bližnjega naznačivao je put postizanja mira (*šalom*) i stoga ga Biblija smatra pripraviteljem mesijanskih vremena (usp. Mal 3,1.22-24; Sir 48,10; Mk 9,9-13). On je svjedok trezvenog i asketskog života: pred izazovom blagostanja (usp. Pnz 8,7-20) i luksuza (usp. Am 2,6-16), jasno pokazuje da čovjek ne živi samo od kruha nego od onoga što izlazi iz Božjih usta (Pnz 8,3). On je čovjek u kožuhi i s kožnim pojasom oko bedara (2Kr 1,8) koji živi trezveno uzdajući se u providnost Božju (1Kr 17,1-6) i primajući gostoprimstvo ljudi (1Kr 17, 7-16).

Stoga je postao uzorom Ivanu Krstitelju (usp. Mk 1,2-8) i ranom kršćanskom monaštvu.

Zaključno: babilonsko sužanjstvo i eventualna nada

Smatra se da su 2Kr 24-25 dodani tijekom sužanjstva u sklopu druge deuteronomističke redakcije koja konstatira da su posljednji kraljevi činili ono što je zlo u Gospodnjim očima (23,32.37; 24,9.19). Unatoč Jošiji, i Južno kraljevstvo biva kažnjeno i odvedeno u sužanjstvo (23,26-27; 25,21). Monarhija, dakle, nije bila garancijom spasenja. Na temelju takvog zaključka je napravljena oštra revizija prošlosti da bi se pronašli uzroci recentnog stanja, ali i ukazalo na mogući hod u budućnost. Kao što je istina da čovjek u predvečerje života sabire ono što je do tada sijao, isto je tako istina da kako god malo sabrao budućnost može početi samo na temelju onoga što ima. Primjenjujući shemu iz Knjige o sucima, Izrael u periodu sužanjstva sebe doživljava idolopoklonikom koji je kažnjen, koji se pokajao i zavapio Gospodinu za izbavljenje. Proroci će čuvati živom nadu u novi nezasluženi, dobrohotni Božji dar (usp. Ez 34-37; Iz 40-55).

Čitajući deuteronomističku povijest kao cjelinu, može se steći dojam da ova teologija otvara odveć tjeskoban horizont za današnjeg vjernika. Shema grijeh→kazna koju se svaki puta i neizostavno primjenjuje na svaku situaciju daje sliku Boga koji čovjeku pristupa kao kakav upravitelj kažnjeničkog mehanizma: svaki čas ima razloga za kažnjavanje. Zahtjev radikalne vjernosti koji se mehanički primjenjuje na svaku situaciju, bez minimalnog uvažavanja socio-političkog momenta, konkretnih ljudskih egzistencijalnih (ne)prilika i slabosti kao da želi nametnuti religiozni integritet i politički nacionalizam kojeg SZ drugdje jasno osuđuje (usp. Post 12-50; Jon).

Pažljivom čitaču neće promaći da stvari ipak ne stoje tako. Gospodin sam probija ovu shemu grijeh→kazna podižući proroštvo kao dodatnu prigodu za vjernost tj. za povratak Savezu. Njega predlaže čovjekovoj slobodi i očekuje odgovor. Zahvaljujući proročkoj riječi, kazna (sužanjstvo) nije apsolutna nužnost nego mogućnost koju se može izbjeći. DtrH će sa žalošću konstatirati da ju kraljevi i narod nisu iskoristili i tako su kaznu učinili neizbježnom. Time se kazna pojavljuje više kao čovjekov slobodni odabir a ne kao brza i oštra reakcija neumoljivog Boga. U biti, čovjek biva pozvan na iščitavanje puta kojim hodi da li se kreće ili ne u pravcu Božjeg projekta. Pozvan je na proročko iščitavanje povijesti, globalne i osobne, kako bi mogao sagledati s jedne strane svoj život i vjernost Savezu a na drugoj strani svoju eventualnu grešnost. Tako povijest postaje ispitom savjesti, revizija životnog projekta te mogućnost ponovno započeti hod u smjeru kojeg Bog naznačuje po svojim prorocima.

Time se u konačnici čovjeku pokazuje važna istina: on ne samo da ne može sam ostvariti spasenje, nego prema njemu ne može ni ići sam. Prema punini spasenja čovjek se može kretati samo otvarajući se Božjem djelovanju. Inzistiranje DtrH na slabosti ljudi (Šaul, David, Salomon) i institucija

(monarhija) pokazuje da čovjek sam po sebi ne može biti do kraja vjeran Savezu s Bogom. Stoga se deuteronomistička povijest može čitati i kao vapaj za oprostjenjem kojeg vjernik upravlja Bogu reflektirajući nad poviješću ljudske slabosti i nesposobnosti za vjernost.